

MARIAN RACIBORSKI
(1863–1917)

BOTANIK
SYSTEMATYK, FITOGEOGRAF
PALEOBOTANIK

arian Raciborski urodził się 17 września 1863 r. w Brzustowej koło Ćmielowa (ziemia opatowska) w zubożałej rodzinie szlacheckiej. Był synem Elżbiety z Kucharzewskich i Franciszka, urzędnika zatrudnionego m.in. w fabryce fajansu i porcelany w Ćmielowie, uczestnika powstania styczniowego. Po klęsce powstania rodzina Raciborskich wyemigrowała na krótko do Szwajcarii i Bawarii, a później przeniosła się do Krakowa. Marian uczęszczał do szkoły realnej w Krakowie (1874–1880). Już w tym okresie ukształtowały się jego zainteresowania przyrodnicze pod wpływem nauczycieli: Antoniego Wierzejskiego (1843–1916) — zoologa faunisty, w późniejszych latach profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, oraz Stanisława Zaręcznego (1848–1909) — geologa, doktora UJ. W czasie studiów przyrodniczych na Wydziale Filozoficznym (1881–1886, 1890/1891) i Lekarskim (1885/1886, 1889/1890) Uniwersytetu Jagiellońskiego Marian Raciborski zainteresował się botaniką pod wpływem profesora Józefa Rostafińskiego (1850–1928), systematyka glonów i śluzowców oraz historyka botaniki. Pracując u boku Rostafińskiego jako asystent katedry botaniki (1885–1892), rozpoczął badania naukowe nad zagadnieniami florystyki i systematyki różnych grup roślin oraz pionierskie studia paleobotaniczne. W 1886 r. zdał eksternistycznie egzamin dojrzałości w Gimnazjum św. Anny w Krakowie, będąc już autorem dziewięciu publikacji z różnych dziedzin botaniki.

W 1892 r. uzyskał stypendium im. Śniadeckich Akademii Umiejętności z fundacji Seweryna Gałęzowskiego, przeznaczone na studia zagraniczne dla młodych, wybijających się uczonych. Odwiedził (w okresie 1892–1893) przodujące botaniczne pracownie naukowe w uniwersytetach niemieckich, m.in. we Wrocławiu, Berlinie, Münster, Bonn, Strasburgu, Tybindze i Monachium. Spośród uczonych działających w Niemczech mieli na niego wpływ m.in.: Edward Strasburger (1844–1912) — współtwórca cytologii roślin, kierujący Instytutem Botanicznym uniwersytetu w Bonn, oraz Karol Goebel (1855–1932), pionier morfologii fizjologicznej, założyciel szkoły naukowej działającej w uniwersytecie w Monachium. W latach 1893–1896 Marian Raciborski był asystentem Goebela, który stał się drugim, obok Józefa Rostafińskiego, mistrzem uczonego. Na podstawie rozprawy z zakresu morfologii roślin *Die Morphologie der Cabombeen und Nymphaeaceen*, opracowanej pod kierunkiem Goebela, uzyskał doktorat filozofii uniwersytetu w Monachium (1894).

Przełomową rolę w działalności Mariana Raciborskiego odegrał czteroletni pobyt na Jawie (1896–1900), wówczas kolonii holenderskiej. Zetknięcie z bogatą, tropikalną przyrodą zainspirowało go do podjęcia pionierskich badań z zakresu botaniki tropikalnej, które przyniosły mu międzynarodową sławę. Początkowo pracował (1896–1897) w Ogrodzie Botanicznym (s'-Lands Plantentuin) w Buitenzorgu (obecnym Bogorze), sławnym ośrodku botaniki tropikalnej, zaangażowany przez dyrektora placówki Melchiora Treuba (1851–1910), morfologa i fizjologa, do napisania tomu poświęconego paprotnikom, do serii „Flore de Buitenzorg”. W latach 1897–1898 zatrudniony był w Stacji Doświadczalnej do Badań Trzciny

Cukrowej (Proefstation voor Suikerriet) w Kagok na Jawie Środkowej, a następnie (1898–1900) w Stacji Hodowli Tytoniu w Wedi koło Klaten. Prowadził wówczas badania z zakresu botaniki stosowanej nad pasożytniczymi grzybami niszczącymi plantacje trzciny cukrowej i tytoniu. Jego studia nad tymi prawie zupełnie nie zbadanymi organizmami doprowadziły nie tylko do opracowania specjalnego chemicznego preparatu grzybobójczego (tzw. „procédé Raciborski”), stosowanego przez jawajskich plantatorów przez wiele lat, ale miały duże konsekwencje teoretyczne, zaowocowały bowiem odkryciem kilkuset taksonów glonów i grzybów nowych dla nauki. W wolnych chwilach uczony podróżował po Jawie i okolicznych wyspach, odwiedził m.in. Sumatrę (1896) i Krakatau (1897). Gromadził zbiory botaniczne i etnograficzne oraz okazy pajęczaków, które wysyłał do Krakowa zaprzyjaźnionemu Władysławowi Kulczyńskiemu (1854–1919), wybitnemu arachnologowi. Mimo propozycji stałego zatrudnienia na Jawie Marian Raciborski zdecydował się w 1900 r. na powrót do kraju.

Podjął pracę jako profesor botaniki najpierw w Akademii Rolniczej w Dublinach (1900–1909), następnie w Uniwersytecie Lwowskim (1909–1912), a po przejściu na emeryturę swego dawnego nauczyciela J. Rostafińskiego został w 1912 r. jego następcą w katedrze botaniki (przemianowanej w 1913 r. na Instytut Botaniczny) w Uniwersytecie Jagiellońskim.

Był członkiem Akademii Umiejętności (1900 — korespondent, 1914 — członek czynny), Królewskiego Towarzystwa Przyrodniczego Indii Holenderskich (Koninklijke Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch-Indië) w Batawii (1898 — korespondent), Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika (1904–1905 — przewodniczący), Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (1913), Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie (1910 — członek honorowy). Należał od 1886 r. do Komisji Fizjograficznej AU, będąc jednym z najaktywniejszych członków, a w latach 1915–1917 przewodniczył tej Komisji.

Marian Raciborski chorował przez wiele lat na gruźlicę, bronił się jednak przed leczeniem, nie chcąc porzucić swoich obowiązków naukowych i dydaktycznych. Zimą 1916/1917 nie był już w stanie samodzielnie chodzić, ale na jego prośbę asystenci prowadzili go na wykład. Kiedy w 1917 r., na polecenie dziekana Wydziału Filozoficznego, sprowadzono lekarza, jego stan nie rokował już nadziei. Zmarł samotnie 24 marca 1917 r. w sanatorium K. Dłuskiego w Zakopanem. Ostatnią jego lekturą był *Pan Tadeusz* Adama Mickiewicza, książka, z którą nigdy się nie rozstawał. Pochowany został na nowym cmentarzu w Zakopanem. W czasie uroczystości stulecia urodzin (1963) grób przeniesiono na Cmentarz Zasłużonych w Zakopanem.

Niedługo po śmierci Marian Raciborski stał się legendarną osobowością polskiej biologii, do czego przyczynił się jego uczeń Władysław Szafer, autor licznych wspomnień o swym mistrzu. Profesor Raciborski reprezentował typ „romantycznego uczonego”, oddanego całkowicie badaniom naukowym. Nigdy nie założył rodziny, całe dnie spędzał w pracowni naukowej, łącznie z niedzielami i świętami.

Biorąc pod uwagę wszechstronność zainteresowań naukowych i efektywność pracy, należał — według K. Goebła (1917) — do fenomenów w skali światowej. W. Szafer (1948) wspomina:

Talentami wrodzonymi Raciborskiego były: niezwykle bystry umysł spostrzegawczy, znakomita pamięć, śmiałość i oryginalność myśli kontrolowane przez samokrytycyzm, zdolność do syntez naukowych, dar fantazji twórczej i pracowitość nie licząca się z siłami fizycznymi. [...] cechami jego struktury psychicznej były: wyraźna niechęć do daleko idących uogólnień, umiejętność stosowania prostych środków i metod badawczych, nieogładanie się na cudzą pomoc w pracy.

Oprócz pracy naukowej interesował się teatrem i poezją, co znalazło odbicie w tworzeniu nazw rodzajowych jawajskich grzybów, pochodzących od imion literackich bohaterów Mickiewicza i Słowackiego, np. *Aldona*, *Alina*, *Anhellia*, *Balladyna*, *Gerwasia*, *Goplana*, *Skierka*, *Telimena*.

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA

Marian Raciborski należał do najbardziej wszechstronnych uczonych swego czasu, uważany za najwybitniejszego polskiego botanika przełomu XIX i XX w. Prowadził badania w dziedzinie florystyki i systematyki różnych grup organizmów (glonów,

Marian Raciborski w Ogrodzie Botanicznym w Buitenzorgu (obecnie Bogor) na Jawie, ok. 1896–1900

grzybów, paprotników, roślin nasiennych), fitogeografii, paleobotaniki, a także fizjologii i cytologii roślin, był również pionierem ochrony przyrody. Szczególny rozgłos przyniosły mu badania w zakresie botaniki tropikalnej. Wychowanek szkoły naukowej Józefa Rostafińskiego i Karola Goebła, jako dojrzały uczony stworzył własną szkołę naukową w Uniwersytecie Lwowskim (ok. 1907–1912) oraz w Uniwersytecie Jagiellońskim (1912–1917). Szkoła ta nawiązująca do programów badawczych I. R. Czerwiakowskiego i J. Rostafińskiego zyskała w XX w. nazwę „krakowskiej szkoły geobotanicznej”, a jej tradycje przetrwały do dzisiaj w Instytucie Botaniki UJ. Problematyka badawcza szkoły Raciborskiego obejmowała florystykę i systematykę różnych grup roślin, fitogeografię, paleobotanikę, ochronę przyrody oraz historię botaniki. Jej twórca posiadał wybitne osiągnięcia niemal w każdej z tych dziedzin.

FLORYSTYKA I SYSTEMATYKA ROŚLIN EUROPY I AZJI POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ (JAWY)

Prowadził badania florystyczne i systematyczne różnych grup roślin na terenie Polski (głównie w jej południowych i wschodnich regionach) oraz Jawy. Opisał z tych obszarów ok. 515 nowych gatunków i odmian, w tym: ok. 200 glonów, 42 śluzorośli, 227 grzybów, 22 paprotników i 24 roślin nasiennych. Szerokie uznanie przyniosły mu studia nad glonami i pasożytniczymi grzybami Jawy. Trzyczęściowa praca *Parasitische Algen und Pilze Java's* (1900), w której opisał najwięcej nowych taksonów, została wydana w formie reprintu w Niemczech w 1973 r.

W badaniach nad szatą roślinną Polski kierował pracą zespołową nad przygotowaniem pierwszych tomów *Flory polskiej* (t. 1 1919, t. 15 1995), opracowaniem syntetycznym kontynuowanym przez jego następców. Zainicjował również wydawnictwa zielnikowe *Fungi parasitici Poloniae exsiccati* (1892), *Mycotheca polonica* (1909), *Phycotheca polonica* (1910).

FITOGEOGRAFIA

Prowadził studia fitogeograficzne nad pochodzeniem, składem i statystyką flory polskiej, zaproponował pierwszą koncepcję mapy krain geobotanicznych Polski (*Encyklopedia polska*, t. 1 1912). Zainspirował wiele problemów dotyczących pochodzenia, składu i dynamiki szaty roślinnej Polski, nad którymi pracowali później jego następcy.

PALEOBOTANIKA

W młodzięcym okresie swojej działalności, jako student, a później asystent botaniki, Marian Raciborski stworzył podstawy polskiej paleobotaniki. W latach 1886–1892 ogłosił ok. 20 publikacji dotyczących flor kopalnych, głównie paleozoiku i mezozoiku, z obszaru Polski. Największe znaczenie miało opracowanie jednego z najbogatszych w świecie stanowisk roślin jurajskich, odkrytego w Grojcu pod Krakowem, a opisanego w pracy *Flora kopalna ogniotrwałych glinęk krakow-*

Ćwiczenia ze studentami w pracowni botanicznej Akademii Rolniczej w Dublanach, ok. 1900–1903.

W głębi stoją M. Raciborski oraz S. Krzemieniecki

skich. I. Rodniowce (*Archaeogniatae*) (1894). Po raz pierwszy w nauce stwierdził występowanie rodzin paproci *Osmundaceae* i *Schizaeaceae* w okresie jurajskim. W 1893 r. opracował monografię *Flory kopalne Polski* — syntezę ówczesnej wiedzy o roślinach kopalnych ziem polskich. Praca uzyskała w rękopisie nagrodę Akademii Umiejętności (1893), ale nigdy nie doczekała się druku. Jej oryginał przechowywany jest w Bibliotece Jagiellońskiej (rkps Przyb. 804/76). Wiele lat później uczony przedstawił zarys wiedzy o roślinach kopalnych Polski w artykule *Dzieje rozwoju roślinności Polski*, zamieszczonym w *Encykpedii polskiej* (t. 1 1912). Marian Raciborski opisał łącznie 45 nowych dla nauki taksonów roślin kopalnych. Odkryty w Grojcu gatunek *Klukia exilis* uznany został w późniejszych latach za wskaźnikowy dla jury środkowej, wyznaczający granice europejsko-środkowoazjatyckiego regionu florystycznego. Prace paleobotaniczne Raciborskiego są do dzisiaj często cytowane w literaturze światowej. Przyczyniły się też do ukształtowania polskiego słownictwa naukowego w tej dziedzinie.

BOTANIKA TROPIKALNA

Marian Raciborski należy do najwybitniejszych polskich badaczy w dziedzinie botaniki tropikalnej. Bogactwo i różnorodność dorobku naukowego budziły podziw jego holenderskich kolegów w czasie pobytu na Jawie. Opierając się na badaniach jawajskich ogłosił 40 prac i notatek naukowych, opublikowanych w języku niemieckim i holenderskim, a także 7 artykułów popularnych o przyrodzie Jawy ogłoszonych w języku polskim. Dotyczyły one tak odległych dziedzin botaniki, jak mykologia z fitopatologią, pteridologia, morfologia i biologia roślin kwiatowych, fizjologia i biochemia roślin oraz paleobotanika. Do klasycznych w literaturze światowej należą wspomniane wyżej prace systematyczno-florystyczne poświęcone pasożytniczym glonom i grzybom (1900) oraz paprotnikom Jawy (*Die Pteridophyten der Flora von Buitenzorg*, 1898). Pionierski charakter miały też prace dotyczące morfologii, anatomii i ekologii roślin kwiatowych, głównie storczyków i innych epifitów nadrzewnych oraz roślin drzewiastych, zwłaszcza lian. Prace te cytowane są do dziś, szczególnie opracowania dotyczące zjawiska współzycia roślin jawajskich z mrówkami (*Ueber myrmecophile Pflanzen*, 1900).

FIZJOLOGIA

W prowadzonych dorywczo badaniach fizjologicznych Marian Raciborski odkrył nową oksydazę roślinną — leptominę (1898), a także nowy typ wzrostu komórki, tzw. wzrost krokowy (1907).

OCHRONA PRZYRODY

Profesor Raciborski należał do współtwórców ochrony przyrody w Polsce. Nawiązując do idei H. Conwentza, zainspirowany przez innych przyrodników, m.in. M. Siłę Nowickiego, opracował pierwszy polski artykuł na temat teoretycznych

podstaw ochrony przyrody (*Zabytki przyrody*, 1908). Dzięki jego staraniom Towarzystwo Przyrodników im. Kopernika przygotowało w latach 1906–1907 plan działania w tym zakresie. Rozpoczęto też inwentaryzację obiektów przyrodniczych zasługujących na ochronę, których listę opublikował Marian Raciborski (*Ochrony godne drzewa i zbiorowiska roślin*, 1910). Jako jeden z pierwszych w świecie zapoczątkował wykłady z tego przedmiotu, w Uniwersytecie Lwowskim (1910) i Jagiellońskim (1913/1914). Idee ochrony przyrody propagował szeroko i z niezwykłym entuzjazmem. W. Szafer (1965) wspominał:

Mówca i prelegent z powołania i zamiłowania, posiadający przy tym niezwykle dar wymowy, był on świetnym propagatorem idei ochrony przyrody. Wygłaszał na ten temat liczne odczyty publiczne we wszystkich niemal miastach Polski, a nawet w miasteczkach prowincjonalnych, do których wyjeżdżał czy to z ramienia Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich, czy też Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, czy wreszcie na zaproszenie któregoś z towarzystw. Odczyty te, a także wykłady o ochronie przyrody, wygłaszane ze szczerym uczuciem i przejęciem z katedr uniwersyteckich [...], jednały licznych zwolenników nowej idei, której Raciborski był prawdziwym apostołem. Posiadał też wielki talent organizatorski i umiał użytkować go w służbie ochrony przyrody, pociągając do niej szeregi współpracowników.

ORGANIZATOR NAUKI

Marian Raciborski odnowił Ogród Botaniczny Akademii Rolniczej w Dublanach (1900–1903), założył Instytut Biologiczno-Botaniczny Uniwersytetu Lwowskiego

Wycieczka ze studentami na Babią Górę, 1913. Prof. M. Raciborski siedzi w pierwszym rzędzie obok asystenta A. Żmudy

(1907), dawną katedrę botaniki przekształcił w Instytut Botaniczny Uniwersytetu Jagiellońskiego (1913). Kierował pracami zespołowymi nad zbiorowym dziełem *Flora polska* oraz inwentaryzacją „zabytków przyrody”. Ok. 1909 r. zainicjował w Instytucie Biologiczno-Botanicznym Uniwersytetu Lwowskiego cotygodniowe zebrania naukowe, tzw. czwartki botaniczne. W 1912 r. zostały one przeniesione do Krakowa, gdzie odbywają się do dzisiaj w Krakowskim Oddziale Polskiego Towarzystwa Botanicznego powstałego w 1922 r.

NAUCZYCIEL I POPULARYZATOR

Profesor Raciborski prowadził wykłady kursowe m.in. z zakresu botaniki ogólnej i systematycznej na Wydziale Filozoficznym uniwersytetów we Lwowie i Krakowie oraz w Akademii Rolniczej w Dublanach; ćwiczenia z systematyki, wycieczki florystyczne oraz liczne wykłady monograficzne, m.in. pionierskie wykłady z ochrony przyrody („Zabytki przyrody”, UJ 1913), pierwsze w Polsce wykłady z botaniki tropikalnej („Roślinność równikowa”, UJ 1912). Był wybitnym wykładowcą, a jego zajęcia cechowało zwięzłe ujęcie tematu, piękny, literacki język i ogromny entuzjazm udzielający się słuchaczom. W. Szafer (1948) wspominał: „Wykładał tak żywo i z takim przejęciem się tematem, jak nikt inny ze znanych mi profesorów w kraju i za granicą”. Opracował wiele artykułów popularnych, dotyczących różnych aspek-

któw botaniki i biologii, np. *Energetyka w biologii* (1903), *Życie pod równikiem* (praca opublikowana pośmiertnie w 1924 r.). Jako wykładowca Uniwersytetu Ludowego im. A. Mickiewicza, wygłaszał odczyty w różnych miastach, przedstawiając słuchaczom zagadnienia biologii i ochrony przyrody.

Portret prof. Mariana Raciborskiego,
mal. J. Bąkowski

UCZNIOWIE

Uczniami Raciborskiego byli m.in.: Jan Marian Dobrowolski (prof. Uniwersytetu Poznańskiego), Stanisław Kulczyński (prof. Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie i Uniwersytetu Wrocławskiego), Witold Kulesza (prof. Uniwersytetu Poznańskiego), Bogumił Pawłowski (prof. UJ), Kazimierz Rouppert (prof. UJ), Władysław Szafer (prof. UJ), Szymon Wierdak (prof. Politechniki Lwowskiej i UJ), Adam

Wodziczko (prof. Uniwersytetu Poznańskiego), Antoni Żmuda (asystent UJ — wybitny botanik, przedwcześnie zmarły).

ZBIORY

Zgromadzone zbiory zielnikowe z obszaru Jawy (rośliny nasienne, paprotniki, grzyby) liczące kilka tysięcy arkuszy zachowały się głównie w Zielniku Instytutu Botaniki UJ w Krakowie, a także m.in. w Rijksherbarium (Lecjda), Botanischer Garten und Botanisches Museum (Berlin-Dahlem), Herbarium of Royal Botanic Gardens (Kew). Zbiory muzealne roślin Jawy (próbki drewna, owoców i nasion, całe rośliny zakonserwowane w płynach, ok. 1000 okazów) przechowywane są w Muzeum Botanicznym i Pracowni Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej (Ogród Botaniczny Instytutu Botaniki UJ), a ich część znajduje się na ekspozycji

Uroczystość stulecia urodzin Józefa Warszewicza, 1913. Zebrani pod jego pomnikiem w Ogródku Botanicznym UJ — od lewej:

J. Cieśliewicz, dr K. Rouppert, prof. M. Raciborski, I. Klus (uczeń J. Warszewicza), prof. S. Ziobrowski, A. Ostojka-Fink, S. Goliński

udostępnianej zwiedzającym. Zbiory paleobotaniczne z obszaru Polski (kilka tysięcy okazów, głównie z mezozoiku, obecnie m.in. w Instytucie Botaniki UJ, Instytucie Botaniki im. W. Szafera PAN oraz w Muzeum Botanicznym i Pracowni Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej, Ogród Botaniczny Instytutu Botaniki UJ). Zbiory etnograficzne z Jawy (broń, przedmioty codziennego użytku, ok. 80 lalek z ludowego teatru marionetek) znajdują się w Muzeum Etnograficznym w Krakowie.

EPONIMY I INNE FORMY UCZCZENIA PAMIĘCI

Istnieje co najmniej 46 nazw roślin utworzonych dla uczczenia pamięci Raciborskiego, m.in. rodzaje: *Raciborskia* A. N. Berlese (śluzowce — *Myxomycetes*), *Raciborskia* M. Koczvara (glony — *Cyanophyceae*), *Raciborskia* Czarn. et Samson. (rodzaj kopalny), *Raciborskiella* F. von Höhnelt (porosty — *Lichenes*), *Raciborskiella* Spegazzini (grzyby — *Fungi*) oraz m.in. gatunki roślin kwiatowych (*Bogoria Raciborskii* J. J. Smith), paprotników (*Cyathea Raciborskii* Copel.), śluzowców (*Arcyria Raciborskii* Berl.), grzybów (*Aecidium Raciborskii* Wróblewski), glonów (*Anabaena Raciborskii* Wołoszyńska), a także otwornic (*Vaginulina Raciborskii* Wiśniewski). Pełne zestawienie nazw zawiera artykuł Z. Mirka, *Różne formy utrwalenia pamięci o Marianie Raciborskim*, [w:] *Marian Raciborski. Studia nad życiem i działalnością naukową*, red. J. Kornaś, Uniwersytet Jagielloński. Varia 210, Kraków 1986, s. 45–58.

Przejawem popularności Mariana Raciborskiego jako pioniera ochrony przyrody są nazwane jego imieniem obiekty przyrodnicze: rezerwat ścisły im. M. Raciborskiego w Wolińskim Parku Narodowym, cis Raciborskiego — kilkusetletni okaz cisa, pomnik przyrody w Harbutowicach, Górski Ogród Botaniczny im. Profesora Mariana Raciborskiego w Zakopanem. Istnieje ponadto tablica pamiątkowa (rodzaj kamiennego obelisku) na Górze Chełmowej pod Nową Słupią, poświęcona pamięci prof. Mariana Raciborskiego. Imieniem Raciborskiego nazwano kilka szkół, m.in. szkoły podstawowe w Ćmielowie i Chłopowie oraz Technikum Ogrodnicze w Pruszczu Gdańskim. Pomnik Mariana Raciborskiego (popiersie) dłuta Tadeusza Błotnickiego znajduje się w Ogrodzie Botanicznym UJ, odsłonięty w 1947 r. W Krakowie i Ćmielowie istnieją ulice Mariana Raciborskiego.

W Muzeum Botanicznym i Pracowni Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej (Ogród Botaniczny Instytutu Botaniki UJ) część stałej ekspozycji zawiera, obok okazów botanicznych, również wystawę biograficzną poświęconą działalności M. Raciborskiego na Jawie (m.in. fotografie, publikacje, przedmioty należące niegdyś do uczonogo).

Działalność Raciborskiego na Jawie przedstawił w literackiej formie B. Mrówczyński w powieści dla młodzieży *Dutur z rajskiego ogrodu* (Nasza Księgarnia, Warszawa, wyd. 1. 1958, ss. 279; wyd. 2. 1961, ss. 247; wyd. 3. 1985, ss. 255).

PUBLIKACJE

Prof. Raciborski był autorem co najmniej 289 publikacji, w tym 200 naukowych. Najpełniejsza bibliografia prac: J. Oleszakowa, [w:] *Marian Raciborski. Studia nad życiem i działalnością naukową*, red. J. Kornaś, Uniwersytet Jagielloński. Varia 210, Kraków 1986, s. 135–156.

NAJWAŻNIEJSZE PRACE

1. *Flora kopalna ogniotrwałych gliniek krakowskich. I. Rodniowce (Archaeogoniatae)*, Pam. Akad. Umiejętn., Wydz. Mat.-Przyr. 1894, 18, s. 143–243, tabl. 6–27.
2. *Die Pteridophyten der Flora von Buitenzorg*, E. J. Brill, Leiden 1898, ss. XII, 255.
3. *Einige Demonstrationsversuche mit Leptomin*, Flora 1898, 85/4, s. 362–367.
4. *Parasitische Algen und Pilze Java's*, Staatsdruckerei, Batavia 1900, [cz. I] ss. 39; [cz. II] ss. 46; [cz. III] ss. 49 [wyd. 2. Bibliotheca Mycologica 1973, 37, ss. 134].
5. *Ueber myrmecophile Pflanzen*, Flora 1900, 87/1, s. 38–45.
6. *O wzroście krokowym komórki. Über Schrittwachstum der Zelle. Sur la croissance des cellules a pas*, Bull. Int. Acad. Sci. Cracovie, Cl. Sci. Math. Nat. 1907, 8, s. 898–936.
7. *Zabytki przyrody*, Ateneum Polskie 1908, 1/1, s. 38–47.
8. *Dzieje rozwoju roślinności Polski*, [w:] *Encyklopedia polska*, t. 1, AU, Kraków 1912, s. 312–313.
9. *Mapa geobotaniczna ziem polskich i jej objaśnienie*, [w:] *Encyklopedia polska*, t. 1, AU, Kraków 1912, s. 356–359.
10. *Statystyka flory polskiej*, [w:] *Encyklopedia polska*, t. 1, 1912, s. 342–348.
11. *Flora polska. Rośliny naczyniowe Polski i ziem ościennych*, t. 1, red. M. Raciborski, W. Szafer, nakł. AU, Kraków 1919, ss. VIII, 427.

BIBLIOGRAFIA

- J. Gawłowska, *Marian Raciborski pionier idei ochrony przyrody w Polsce. Ochrona przyrody w Polsce. Twórcy i działacze*, Zarząd Główny Ligi Ochrony Przyrody, Warszawa 1983, ss. 40.
- Z. Kosiek, *Raciborski Marian (1863–1917)*, PSB, t. 29, 1986, s. 598–601.
- P. S. Köhler, *The Javanese Pteridophyta collected by Marian Raciborski housed in the Herbarium of the Jagiellonian University (KRA)*, Zesz. Nauk. UJ. Prace Bot. 18, Kraków 1989, s. 127–133.
- P. S. Köhler, A. Zemanek, *Zbiory Mariana Raciborskiego w Muzeum Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Zesz. Nauk. UJ. Prace Bot. 18, Kraków 1989, s. 135–148.
- J. Kornaś, *Marian Raciborski jako pteridolog*, Zesz. Nauk. UJ. Prace Bot. 13, Kraków 1985, s. 17–27.
- Marian Raciborski — studia nad życiem i działalnością naukową*, red. J. Kornaś, Uniwersytet Jagielloński. Varia 210, Kraków 1986, ss. 160.
- A. Pickielko, *Marian Raciborski — pionier nauczania ochrony przyrody*, [w:] *Studia z dziejów ochrony przyrody w Polsce*, red. J. Babicz, W. Grębecka, Z. Wójcik, Zakł. Nar. Oss., Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. 54–57.

- Słownik biologów polskich*, red. S. Feliński, PWN, Warszawa 1987, s. 441–443.
- F. Stafleu, R. S. Cowan, *Taxonomic literature*, vol. 4, ed. 2, Regnum Vegetabile 110, Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht–Antwerpen 1983, W. Junk Publishers, The Hague–Boston, s. 529–533.
- M. J. van Steenis-Kruseman, *Malaysian plant collectors being a cyclopaedia of botanical exploration in Malaysia*, [w:] *Flora Malesiana*, ser. 1, 1, Noordhoff–Kolff N.V., Djakarta 1950, s. 422–423.
- W. Szafer, *Marian Raciborski. Obraz życia, twórczości naukowej i pracy społecznej*, Spółdzielnia Wydawnicza Wiedza, Warszawa 1948, ss. 87.
- W. Szafer, *Twórczość naukowa Mariana Raciborskiego. Jej źródła i drogi rozwoju*, Nauka Pol. 1935, 20, s. 27–48.
- A. Śródka, P. Szczawiński, *Biogramy uczonych polskich*, cz. II: *Nauki biologiczne*, Zakł. Nar. Oss., Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. 306–311.
- A. Zemanek, *Historia botaniki w Uniwersytecie Jagiellońskim. History of botany at the Jagiellonian University (1780–1917)*, Uniwersytet Jagielloński. Rozpr. Hab. 164, Kraków 1989, s. 28, 68–71, 120–121, 126–127, 130–133.
- Źródła archiwalne zestawione w artykule: A. Pickielko-Zemanek, *Kalendarium życia Mariana Raciborskiego*, [w:] *Marian Raciborski — studia nad życiem i działalnością naukową*, red. J. Kornaś, Uniwersytet Jagielloński. Varia 210, Kraków 1986, s. 9–43.

Alicja Zemanek

